

Eski Kùltürlerde Köpeğin Algılanışı: “Eski Mezopotamya Örneęi”

The Dog’s Perception in the Old Cultures:
“The Case of the Ancient Mesopotamia”

H.Hande Duymuş Florioti*

Öz

Tarih boyunca yaşamış hemen hemen her toplumda köpekle ilgili bir inanışın ve birikimin olduğu gözlemlenmektedir. Köpeklerin, hem arkeolojik buluntularda hem de yazılı kaynaklarda mevcut olması, şüphesiz, en eski dönemlerden itibaren insanoğluna en yakın olan hayvanlardan birisi olması ile açıklanabilir. Dolayısıyla köpeklerin insanoğlu ile hikâyesi, aslında, evcilleştirilmiş oldukları ve insanoğlu ile birlikte yaşamaya başladıkları dönemden itibaren başlamış olmaktadır. Ancak bu dönemlerde köpeğin, çoğunlukla ölümlle ilişkilendirilmiş bir hayvan olduğuna vurgu yapan arkeolojik buluntular ele geçmiştir. Gerçekten, bu eski toplumlarda cesetler büyük ölçüde bir köpekle birlikte defnedilmiş ve mezarlarda birçok köpek iskeletine rastlanmıştır. İnsanı, yaşadığı sürece koruyan bu hayvanın, insanın ölmesi durumunda da bu misyonuna sadık kaldığına inanılmış olduğunu düşünüyoruz.

Koruyucu misyonuna ek olarak, genellikle ölümlle ilişkilendirilmiş bir hayvan olan köpek, Eski Mezopotamya toplumlarında ise büyük ölçüde şifa verici bir rolde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Mezopotamya’da köpeğin Şifa tanrıçaları ile birlikte tasvir edilmesi; tedavide salyasının ve dışkısının şifa unsuru olarak kullanılması söz konusu hayvanın adeta bir şifacı olarak algılanmış olmasına vurgu yapmaktadır. Hatta Şifa tanrıçalarına adanmış tapınaklarda yapılan kazılarda ele geçen köpek heykelcikleri, onların kötü ruhlara karşı bir koruma unsuru olarak kabul edilmiş olduklarını da göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Mezopotamya, Şifa, Tıp, Tanrıça Gula, Köpek.

---

*Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli, hduymus@pau.edu.tr.

Abstract

It's observed that throughout history and in almost all societies, there have been a belief and knowledge regarding the dog as a special relation to human being. This can partly be explained in the fact that the dog has always been the closest animal to mankind, this already stated in several written sources and archaeological scripts since the oldest period. The history of dogs and their special relation to human beings began when the dog became domesticated and started to live close with human beings. One of the special roles the dog had was to play a protective part. This is indicated in the many corpses that have been buried together with a dog and the numerous of dog skeletons have been found in human graves. They believed dogs did not only protect the living ones but continued their mission to protect the human also in his after death.

The written sources and archeological scripts of the Ancient Mesopotamian societies provide interesting information about the dog as an animal with healing and protective power. Indeed dogs were depicted along with the healing goddesses and the use of their salvia and feces as an item of healing in therapies emphasizes that dog was perceived as healers. Furthermore the dog figurines unearthed in the excavations conducted in the temples and dedicated to the healing goddesses indicate they were considered as item of protection against evil spirits.

Keywords: *Ancient Mesopotamia, Healing, Medicine, Goddesses Gula, Dogs.*

Giriş¹

“Köpek” kelimesi etimolojik olarak Eski Türkçe’deki “şişmek, kabarmak” anlamında kullanılan “köp-” fiilinden, “-ek” fiilden isim yapma ekiyle türetilmiştir². “Göbek”³ ve “köpük” kelimelerinin de aynı kökle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Köpek-göbek ilişkisine dair aşağıda vereceğimiz bilgi oldukça dikkat çekicidir. Burada, Hz. Adem’in yaratılışından bahisle köpeğin de yaratılışından bahsedilmektedir:

“Allah(C.C.)’ın, Hz. Adem(A.S.)’i yaratması sırasında şeytan, Adem (A.S.)’in henüz ruh verilmemiş bedenine, balçığına (kuru çamur) tükürür. Allah(C.C.), Cebrail (A.S.)’e şeytanın tükürdüğü o bölgeyi alıp atmasını emreder. İşte, atılan o kısımdan köpek yaratılmıştır. Bu nedenle köpek, Adem

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK-BİDEB 2219-Doktora Sonrası Yurtdışı Araştırma Burs Programı tarafından desteklenmiş; aynı zamanda Prof.Dr.Turhan KAÇAR ile Doç.Dr.Mustafa SARICA’nın yorum ve katkılarıyla şekillenmiştir. Adı geçen kuruma ve bilim insanlarına teşekkürü bir borç biliyorum.

²Kelime etimolojisi ile ilgili farklı görüş veya yaklaşımların da olabileceği hatırdta tutulmalıdır.

³Burhan Paçacıoğlu, ““Sözlerin Soyağacı” Üzerine Bazı Notlar”, *TÜBAR*, XV (Bahar 2004), s.286.

(A.S.)'in toprağından olduğu için insana yakın ve sâdık; şeytanın tükürüğünden olduğu için ısırgan ve saldırgandır. Cebrail (A.S.) dokunduğu için de geceleri çoğunlukla uykusuz geçirir”⁴.

Köpek-göbek ilişkisi bir yana, yukarıdaki pasaj okunduktan sonra bazı sorular kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu doğduğunda aslında bir uzvu daha vardır ancak bu kısım doğduktan sonra atılır ki, burası göbek bağıdır ve yukarıdaki pasaja göre şeytanın tükürdüğü yere isabet etmektedir. İkinci olarak köpek, çok tükürüklü, salyalı bir hayvandır ki, bu da söz konusu pasajda anlam bulabilmekte midir? Son olarak İslam’da köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğine inanılmaktadır. Bu durum da meselenin bir başka boyutudur. Hatta Kur’an-ı Kerim’de inkârcı insanların durumundan bahsedilirken yapılan benzetmede “köpek” seçilmiştir⁵. Tüm bu sorularla okuyucuyu baş başa bırakmayı tercih ediyor ve asıl konumuza dönmeyi uygun buluyoruz.

Hayvanlar ve hayvanlar arasında, insanın en yakın arkadaşı olarak kabul gören köpeklerin tarih boyunca çeşitli şekillerde, hemen hemen her topluma ait mitolojik anlatı ve yazılı kaynakta geçmesi, arkeolojik verilerin de mevcut bilgileri pekiştirecek bulgular sağlaması, konuyu daha da ilginç hale getirmiş, son olarak Kur’an-ı Kerim’de hayvanların “ümme” olarak ele alınması merak duygumuzu daha da arttırmıştır⁶.

Yukarıdaki bilgilere ek olarak, Fransız atasözü ve deyimlerinde de, köpeğin dilinin (salyasının) şifa unsuru olduğuna dair bilgi ve imâların olması, bizi böyle bir çalışma yapmaya teşvik eden başka bir unsurdur. Bu atasözü ve deyimlerden birkaç tanesi şöyledir:

“Kudurmuş bir köpeğin dili, ücretli bir doktorun elinden daha şifalıdır”⁷,

“Seni ısırın köpeğe yararı yalat”⁸,

⁴ İ.Hakkı Bursevi, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, Çev. Ömer Hilmi Faruk, Cilt I, Fatih Yayınevi, İstanbul, s.368 vd.

⁵ Bu hususa çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde değineceğiz.

⁶ Nitekim, Kur’an’da (En’am, 38): “Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş yoktur ki, onlar da sizin gibi birer ümmet olmasınlar. Biz Kitap’ta hiç bir şeyi eksik bırakmamışızdır. Sonra onlar Rablerinin huzuruna toplanacaktır” ifadeleri yer almaktadır. İslâmî gelenek ve kaynaklarda özel ve önemli bir kavram olan “ümme” in hayvanlar için de kullanılmış olması gerçekten dikkat çekicidir. Bkz. İbrahim Özdemir, “Kur’an ve Çevre”, *İslam İlimleri Dergisi*, (2006), s.12.

⁷ *La langue d’un chien enragé vaut la main d’un médecin non subventionné.*

Bkz. jeanmarcel.over-blog.com/article-mon-ami-le-chien-51385175.html.

⁸ *Fais-toi lécher parle chien qui t’a mordu.*

Bkz. www.proverbesfrançais.com/?=chien.

“Köpeğin dili, doktorun dilidir”⁹,

“Kedinin dili zehirler, köpeğin dili şifa verir”¹⁰.

Bir Latin sözüne göre ise, “Yara yalayan köpek iyileştirir”¹¹.

Şüphesiz, bu atasözleri ve deyimlerin çıkış noktasını eski kültürlerde aramak yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, özellikle Eski Mezopotamya’dan elde edilen bilgiler, yukarıdaki atasözü ve deyimleri doğrular mahiyettedir. Gerçekten, Eski Mezopotamya’da köpeğin şifa verici yönü ağır basmaktadır. Bu konuya geçmeden önce diğer eski kültürlerde köpekle ilgili inanç ve birikime göz atmakta fayda görüyoruz.

1.Farklı Kültürlerde Köpeğin Algılanışı

Köpekler, Yunan mitolojisinde Tanrıça Artemis’in arkadaşıdır. Artemis yanında hep bir köpekle beraber betimlenmiştir¹². Homeros’un destanlarında da köpek, insanların en yakın dostu ve koruyucusu olarak tanımlanmıştır. Bu destanlardaki köpeklerin en ünlüsü “Argos”tur. Unutulmuştur ve bakımsız bir pislik içinde yaşamaktadır ve kendisini gencecik bir köpek olarak bırakıp giden Odysseus’u beklemektedir. Uzun yıllar sonra Odysseus’u geri döndüğünde onu bir tek Argos tanır ama ayağa kalkamayacak kadar bitkindir. Gücü ancak kulaklarını ve kuyruklarını oynatmaya yeter ve biraz sonra da köpek ölür. Ayrıca, “Kerberos” adı verilen ve cehenneme bekçilik yapan yüz başlı bir köpek vardır (Odyssey, Book XI ve XVII). Onu yalnızca Herakles alt eder. Ölüsü olanlar Kerberos için mezarlıklara yiyecekler bırakırlar. Kerberos’un soyundan gelen köpeklerin günümüz Yunanistan’ında yaşadığı ileri sürülmektedir. Ancak yine de Eski Yunan’da köpekle ilgili anlatılar çok değildir¹³.

Priapos, Eski Yunan’da hayvan, bitki ve insanlar için bereket ve bolluk getiren, insanları kötülüklerden koruyan bir tanrıdır. Mitosa göre Priapos,

⁹*Langue de chien, langue de médecin.*

Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Wound_licking.

¹⁰ *La langue du chat empoisonne, celle du chien guérit.*

Bkz. <http://raf-proverbes.blogspot.com/2008/11/proverbes-sur-le-chien.html>.

¹¹ *Lingua canis dum lingit vulnus curat.*

Bkz. <http://www.abdn.ac.uk/bestiary/translat/19v.hti>.

¹² Artemis kültüründe yer alan köpek, köken olarak Tanrıça Gula ile, Samos’ta ele geçen köpek figürleri de aynı tanrıçanın kültürle ilişkilendirilmiştir. Bu husus, Frederick E. Brenk, “Artemis of Éphesos: An Avant Gadre Goddess”, *Kernos*, 11 (1998), s.157-171’te ele alınmış olup, Tanrıça Gula ile ilgili olarak çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı bilgi verilecektir.

¹³ Altan Armutak, “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi”, *İ.Ü. Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 28/2 (2002), s.420.

Tanrı Dionysos ile Tanrıça Afrodit’in birlikteliğinden doğmadır. Başka bir mitosa göre ise Afrodit’in Zeus’tan olma çocuğudur. Verimlilikleri nedeniyle hayvanlar Priapos için kutsal sayılmış ve arsızlığı ile bilinen köpek tasvirlerde bu Tanrı ile birlikte yer almıştır¹⁴. Yine Keçi Tanrı Pan, yanında bir köpekle tasvir edilmiştir¹⁵.

Karya’da köpek önemli bir kurban hayvanıdır. Tanrıça Hekate’ye kurban edilmiştir. Arkeolojik kazılarda özellikle Milet yakınındaki Didim’de pek çok köpek iskeletine rastlanması bu durumun bir sonucudur. Klasik mitolojide ölümle köpek arasında bir bağlantı olduğuna inanılmıştır. İskandinavya kültürlerinde de köpek önemli bir kurban hayvanıdır. Köpek, kültürden kültüre farklı anlamlar taşır. Eski İran’da hem gerçekte hem mitolojide köpek kutsal addedilir. Semitik kültürlerde negatif bir anlam taşır. Kutsal Kitap’ta da kirli bir hayvan olarak geçer ki bu anlayış, İslam’da¹⁶ da devam etmiştir¹⁷.

Eski Türkler’de köpekle ilgili kayıtlara baktığımız zaman, 12 hayvanlı takvimde 11. yılın “*köpek yılı*” olarak adlandırıldığını görürüz. Öte yandan, “*Barak*” adı verilen ve tüyleri çok uzun olan bir köpek, Eski Türkler’de kutsal kabul edilmiştir¹⁸. Şamanlar, “*Barak*”a binerek gökyüzüne çıktıklarına inanmışlar ve boyunlarına köpek resim ve heykelleri takmışlardır¹⁹. Aynı zamanda onlar, yeraltı dünyasına yaptıkları yolculukta köpeklerle karşılaştıklarına; bazıları ise kendilerinden geçtiklerinde, köpek taklidi yapıp havlayarak ruhları yardıma çağırduklarına inanmışlardır. Altay yaradılış destanlarından birinde de köpek motifi göze çarpmaktadır. Büyük

¹⁴ Hülya Boyana, “Priapos Kültü”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.35 (2004), s.31, 34, 35, 42.

¹⁵ Hülya Boyana, “Arkadia Kökenli Keçi Tanrı Pan”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.37 (2005), s.173, 186.

¹⁶ Kur’an, inkârcı kimselerin temel karakterlerinden birini tasvir ederken yaptığı benzetmede “*köpeği*” seçmiştir. Çünkü köpek, tarihin en eski devirlerinden itibaren insana en yakın olarak yaşayan hayvanların başında gelir. Köpekler sıcak havalarda ve yoruldukları zaman dillerini dışarı sarkıtıp solumayı bir alışkanlık haline getirmişlerdir. Kur’an, inkârcıların ruh halini tasvir etmek için yapmış olduğu benzetmede, köpeğin özellikle bu alışkanlığına dikkat çekmiştir. Kur’an’ın indiği çöl ikliminde, dilini çıkartıp soluyarak serinlemeye çalışan köpeklerin durumlarının çok daha fazla göze battığını söyleyebiliriz. Bkz. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da Hayvan Davranışlarına Benzetilen İnsan Karakterleri”, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1 (2006), s.70,71.

¹⁷ Anne-Sofie Gräslund, “Dogs in graves-a question of symbolism?”, *PECUS, Man and animal in antiquity. Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9-12, 2002*, Ed. B. Santillo Frizell (The Swedish Institute in Rome. Projects and Seminars 1), Rome 2004, s.171.

¹⁸ Deniz Karakurt, *Türk Söylence Sözlüğü Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*, e-Kitap, 2011, s.47, 189.

¹⁹ Armutak, Hayvan Motifi, s.420.

Tanrı Ülgen, cansız olarak yarattığı ilk insanları kötülük tanrısı kardeşi Erlik'in şerrinden korumak için, köpeğe bekçilik görevi verir ancak Erlik köpeğe kut ve açlık duymayacağı yetenekler vaat ederek köpeği kandıracaktır²⁰.

Kazak mitolojisinde ise, "Kurmay" adlı bir kuşun yumurtasından, köpek yavruları çıktığı anlatılmaktadır²¹.

Eski Orta Asya toplumlarında her kabilenin bir kutsal hayvanı ve tamgası vardır. Kutsal hayvanlar, mitolojik cetler, mitolojik koruyucu sembollerdir. Örneğin, Maymanlar'ın ongunları, kuyruğu yukarı kıvrık, başı geriye dönük köpektir. Bu toplumun inancında köpek; sadakâtin, cesaretin ve teyakkuzun simgesidir²².

Tatarlar, kırmızı bir köpekle bir prensin birleşmesinden türediklerine inanmışlardır. Moğollar ise, atalarının kırmızı köpek olduğunu düşünmüşlerdir²³.

Hazar Türk halk inançlarına göre köpekler, depremi hissederler ve depremden evvel, depremin gelmekte olduğunu gösteren bir takım hareketlerde bulunurlar. Bu inanç, Anadolu'da da vardır. Ayrıca Anadolu'da köpeğin kurt gibi uluması iyi sayılmaz. Alevi inancında da köpeğin uluması ölüm geleceği anlamındadır. Kırım'da köpekten korkan insanın vücudundaki kıl dibi gözeneklerinden özel bir salgı ifraz edildiği, salgının kokusunu alan köpeğin muhatabının korktuğunu anladığına inanılmaktadır²⁴. Dolayısıyla insanla köpek arasında farklı bir bağ ve iletişim olduğuna inanılmıştır.

Eski Mısır'da ise Osiris'in sembolü köpektir²⁵. Eski Mısırlılar, aynı zamanda, Sirius'u da köpek veya çakal şeklinde sembolize etmişlerdir. Hatta bir öyküde Osiris'in cesedi bir köpeğe mumyalatılmaktadır. Bu kültürde yer altı dünyası aynı zamanda ölümlerin dünyası olduğundan köpek de doğal olarak öte dünyayı temsil etmektedir. Ancak benzer inançlar ve uygulamaların, Ortadoğu'da Mısırlılar'dan çok daha önceleri mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten, Ain Mallaha Natufien yerleşim yerinde, bir erkek çocukla bir köpeğin birlikte gömüldükleri bir mezar bulunmuş olması, söz konusu uygulamaların ve mitolojik kavramların kaynaklarının daha M.Ö. 12.000'de mevcut olduğunu göstermektedir. Eski Meksikalılar da, öte

²⁰Yaşar Kalafat, "Altay Türk Halk İnançlarından Anadolu El Dokumacılığına", www.yasarkalafat.info/dosyalar/kalafat2010175443.pdf, s. 7, 8, dp.15.

²¹ Armutak, Hayvan Motifi, s.420.

²² Kalafat, Türk Halk İnançlarından, s.5, 7.

²³ Karakurt, Söylence Sözlüğü, s.30 ve s.47'de bu hususta detaylı bilgi bulunmaktadır.

²⁴ Kalafat, Türk Halk İnançlarından, s. 7,8, dp.15.

²⁵ E.A.Wallis Budge, *The Divine Origin of the Craft of the Hebalist*, London 1928, s.18.

dünya yolculuğunda eşlik etmesi için ölüyle birlikte bir de köpek gömmüşlerdir²⁶.

Yaşamış oldukları zaman ve coğrafya farklı olmasına rağmen, toplumların köpekleri algılayış biçiminde benzerlikler olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Kanarya adalarında “Guanche” yerlileri (M.Ö. 3000’lerde) ölülerini köpeklerle birlikte gömmüşlerdir. Mayalar da, Mısırlılar gibi, Sirius yıldızı yer altı dünyasına giderken ona bir köpeğin eşlik ettiğine inanmışlardır. Guatemala’da, günümüzde bile, Lacandon yerlileri mezarlarının dört yanına palmiye yapraklarından yapılmış köpek heykelcikleri koymaktadırlar. Bombay’da hamile bir kadının ölümü durumunda, onun ve taşıdığı ceninin ruhuna eşlik etmesi için bir değil, iki köpek gömülmüştür. Köpeğin ölümlere eşlik etmesi düşüncesi, Aztekler’de, Afrika yerlilerinde, Eski İran’da, Hindistan’da, Angola’da Bantu kabilelerinde, Bambaraslar’da, genel anlamda Asya’da hemen hemen tüm İlkçağ toplulukları arasında yaygın olarak görülmektedir²⁷. Öte yandan Eski Hint toplumunda, köpek öldürmek suç sayılmış ve öldürüne ceza verilmiştir²⁸.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, hemen hemen her toplumda köpekle ilgili olarak ortak bir birikimden söz edilebilir. Bizim üzerinde duracağımız husus, daha çok ölümlere bağdaştırılan bir hayvan olan köpeğin, Eski Mezopotamya’da nasıl bir şifa sembolüne dönüştüğüdür. Nitekim, söz konusu toplumlarda köpeğin salyasının ve dışkısının tıp uygulamalarında kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur. Dolayısıyla köpek, bu aşamada artık ölümlere bağdaştırılan hayvan kimliğinden sıyrılmış, aksine şifa verici bir rol üstlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Eski Mezopotamya’da tıp ve tıbbi bakış açısı üzerinde durmak yerinde olacaktır.

2.Eski Mezopotamya Tıbbi

Eski Mezopotamya’da²⁹ tıp denildiği zaman akla ilk olarak, çeşitli tedavi usullerinin yanı sıra sihir, büyü ve bunlarla ilgili uygulamalar (ritüeller) gelmektedir. Mezopotamya’daki tıbbî tecrübe Sumerliler ile başlayıp bitmemiş; mirasçısı durumundaki Asurlular ve Babililer tarafından devam

²⁶ Mehmet Ateş, *Mitolojiler ve Semboller*, Milenyum Yay., 3.Basım, İstanbul 2012, s.46,47.

²⁷ Ateş, *Semboller*, s.47.

²⁸ Kemal Çağdaş, “Hindistan’da İnek Kültü ve Bu Kültürün Menşei Üzerine Bir Araştırma”, *A.Ü.DTCF Dergisi*, 13/1-2 (1955), s.55.

²⁹ Eski Mezopotamya toplumlarına baktığımız zaman, bu toplumların Sumer, Akad, Asur ve Babil gibi farklı adlar taşımalarına rağmen ortak bir Mezopotamya kültürü oluşturabildiklerini görmekteyiz. Bunda, şüphesiz, toplumlararası iletişim, siyaset, ticaret, din ve evlilik gibi olguların büyük etkisi olmuştur. Bu nedenle çalışmamızda söz konusu toplumlar için “Eski Mezopotamya” tabirini kullanacağız.

ettirilmiştir³⁰. Bu toplumlarda uygulanan tedaviyi, hastalıkla ilgili tanrıların öfkesini teskin etmek, vücudu işgal etmek suretiyle hastalığa yol açan şeytan ya da kötü ruhları kovmak, onları korkutarak kaçırma yolları yanında, semptom ve ampirik bilgilere dayanarak ilaç ve çeşitli tıbbî araçlarla sağlanmaya çalışılan karma usuller bütünü olarak görebiliriz.

Mezopotamya toplumlarının inancına göre hastalıklar, çevrede bulunan cin ve zararlı ruhlar gibi görünmez güçlerin insan bedenine girmesiyle meydana gelmekteydi. Her insanın karşılaşılabileceği bu tehlikeler, büyü, günah, tanrılara karşı görevi ihmal, kusurlu davranış, tanrıların korumalarının kalkması veya kişiyi cezalandırmasıyla meydana gelmekteydi³¹.

Mezopotamya’da tıp sahası resmen bir rahip sınıfının elindeydi. Bu anlamda tedavi yapan üç rahip sınıfı vardır. Bunlardan bir tanesi kâhinler sınıfıdır ve *barû* adını taşımaktadır. Bunların görevi *diyagnoz* ve *prognoz* yapmaktır. Fakat anlaşıldığına göre, onların faaliyeti sadece tıbbin sınırları içinde kalmıyordu. Başka bir deyimle, kâhinler, daha geniş bir anlamda gelecekte haber verme görevini de yüklenmekte idiler. İkinci sınıf *aşipu* adını taşıyor ve sihir ve büyüyle tedavi uyguluyordu. Üçüncü sınıf ise *āzu* veya *āsu* adını taşıyan, gerçek manada doktor olan sınıfı³². Anlaşıldığına göre köpek, yukarıda bahsi geçen her üç sınıfın da ilgi alanına giriyordu.

³⁰Mezopotamya tıbbi üzerindeki belgelerin büyük bir çoğunluğu Asurbanipal kitaplığından, yani M.Ö.7.yüzyıldan kalmadır. Fakat bunların büyük çoğunlukla çok daha eski belgelerden kopye edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, TTK, Ankara 1991, s.411.

³¹ Veli Atmaca, “Eski Medeniyetlerde Günah-Hastalık İlişkisi veya Tanrının Gazabı Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2010), s.103 vd.

³²Tıp öğretiminin Mezopotamya’da tapınaklara bağlı okullarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Asurlular zamanında saraya intisap eden doktorların görevlerine başlarken ant içtikleri anlaşılmaktadır. Bkz. Sayılı, *Tıp*, s.413-414; Öte yandan, Asur ve Babil ülkelerinden komşu dost ülkelere doktor gönderildiğine dair kayıtlar ele geçmiştir. Örneğin, Mısır tıp açısından çok gelişmiş ve Asurlu doktorlar pek çok konuda Mısır’dan yardım almış olmasına rağmen, Mısır firavunu III.Amenofis için bir doktor gönderilmiştir. Mitanni kralı Tuşratta için de bir doktor gönderilmiş olduğu yazılı kaynaklardan tespit edilebilmektedir. M.Ö.1280’de Hitit kralı III.Hattuşili de, hastalığı için Babil’den bir *āsu* ve *aşipu* gönderilmesini talep etmiştir. Bkz.Robert Pavlisian, “Medicine in Ancient Assyria and Babylonia”, *Journal of Assyrian Academic Studies*, V/1(1991), s.10,11. Tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde Hitit toplumunun, tıp açısından Asur ve Babil’e bağımlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Eski Mezopotamya’da tıp, Anadolu’ya nazaran daha gelişmiş bir görünüm arz etmektedir.

2.1. Tıp Uygulamalarında Köpek

*Zoomorfizm*³³ ve *antropomorfizm*³⁴, insanlık tarihinde dinî düşüncenin gösterdiği önemli gelişim evrelerindedir. Önceleri hayvanları tanrı kabul eden insanlar, zamanla kendilerini tanrı olarak ilan etmişlerdir. Bu aşamalarda, insan düşüncesinin oluşturduğu mitolojik zenginliğin en önemli motifini ise hayvanlar şekillendirmektedir³⁵. Bu bağlamda köpek, dikkat çeken ve önem arz eden hayvanlar arasında ilk sıralarda gelmektedir. Gerçekten eskiçağ toplumlarında dinî düşünüşte önemli rol oynayan semboller arasında köpek de yer almaktadır³⁶. Ancak bu durum, köpeğin tanrılaştırılmış olmasından ziyade, belirli bir tanrı ile özdeşleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır³⁷.

Eski Mezopotamya toplumlarına ait çivi yazılı metinlerde, Akadca “*kalbu(m)*”, Sumerce “*mulUR.GI₇*”³⁸, “*UR/UR.GI₇*” ve Mari metinlerinde “*UR.GI₇.RA*”³⁹ terimleri ile gösterilmiş olan köpek, şifa tanrı(ça)larının yanında, çeşitli şifa ritüellerinde ve tedavi uygulamalarında yer almaya başlamıştır⁴⁰.

³³ Tanrılar’ın hayvan şeklinde düşünülmesi.

³⁴ Tanrılar’ın insan şeklinde düşünülmesi.

³⁵ Armutak, Hayvan Motifi, s.411.

³⁶ Gräslund, Dogs in Graves, s.171.

³⁷ Hemen belirtmeliyiz ki, Eski Mezopotamya’da Geç Uruk döneminden itibaren Tanrılar, bir hayvanla özdeşleştirilmiş olsalar dahi, antropomorfik şekilde betimlenmişlerdir. Örneğin Tanrıça İhtar, arslan ile; Ay Tanrısı Sin ve Fırtına Tanrısı Adad, boğa ile; Tanrıça Gula köpek ile temsil edilmiş olmalarına rağmen bu hayvanların formunu almamışlardır. Eski Mısır’da ise, durum farklıdır. Mısır tanrı/tanrıçaları, temsil edildikleri hayvanlara vurgu yapacak şekilde resmedilmişlerdir. Örneğin Tanrıça Bastet, kedi kafası ile; Tanrı Anubis, köpek kafası ile; Tanrıça Hathor, inek başı ile betimlenmiştir. Bkz. Chikako E.Watanebe, *Animal Symbolism in Mesopotamia, A Contextual Approach*, WOO, Band 1, Institut für Orientalistik, Universität Wien, Wien 2002, s.156,157.

³⁸ Watanebe, Animal Symbolism, s.39, 124.

³⁹ J.Black- A.George- N.Postgate (Eds), *A Concise Dictionary of Akkadian*, 2nd (Corrected) Printing, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2000, s.142. Çivi yazılı kaynaklardan anlaşıldığına göre, köpeklerin hareketleri de incelenmiş ve bunlara insanlar tarafından belirli manalar yüklenmiştir: “*šumma kalbu ina eršišu irbis*: Eğer köpek onun yatağında uzanırsa”; “*šumma mahar parakkī ālija kalbu issīma īpulšu*: Eğer bir köpek şehrimdeki tapınağın önünde ulursa” örneklerinde olduğu gibi köpek hareketleri ve ulumasının kehanet yapmada kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Robert D. Biggs, - John A. Brinkman (Eds.) vd., *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Chicago 1999, s.11 ve s.359.

⁴⁰ Jeremy Black-Anthony Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, An Illustrated Dictionary*, Illustrations by Tessa Rickards, British Museum Press, London 1992, s.67 (EK 3).

Tıp uygulamalarının tarihsel süreçte nasıl bir yol izlediğine baktığımızda, halka ait tedavi yöntemleri, iki temel uygulama alanı ile karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, insanın doğaya ilk tepkilerinden birini temsil eden ve hastalığı tedavi etmede çeşitli bitkiler, madensel ve hayvansal maddelerden yararlanan “*doğal halk tıbbı*”dır. İkincisi ise, hastalık tedavisinde muska, kutsal sözler ve benzeri işlemlerden yararlanan “*dinsel-büyüsel tıp*”tır. Halk tıbbı, eskiçağlardan günümüze kadar uzanan farklı coğrafyalarda ve kültürlerde benzer amaçları paylaştığı halde kullanılan malzemeler ve teknik yönünden birbirinden ayrılmaktadır⁴¹.

Eski Mezopotamya söz konusu olduğunda köpek, hem doğal halk tıbbında hem de dinsel-büyüsel tıpta rol oynamış gözükmektedir. Bunda, söz konusu toplumların köpek başta olmak üzere, hayvanları gözlemlenmesinin büyük etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Gerçekten, yaralı hayvanın yarasını yalaması, gözüne perde inen keçinin hasta gözünü çalılara takarak açması, karnında şişkinlik hisseden leyleğin gagasıyla lavman yapması, baykuşun kıl bitinden kurtulmak için toprakla yıkanması, insanların dikkatini çekmiş olmalıdır. Belki de insanlar hayvanlardan bazı tedavi yollarını öğrenmiş ve onları taklit etmişlerdir⁴². Bu açıdan ele alındığında köpeğin özelliği ve önemi, antibiyotik gibi çalışan, şifalı özelliklere sahip salyası ile açıklanabilir. Ne zaman ki, insanoğluna yakın, evcil bir hayvan olmuş, insanlar onun bu özelliğini keşfedip çeşitli şifa ritüellerinde onu kullanmaya başlamışlardır⁴³. Ancak bu durum, sadece Eski Mezopotamya toplumlarına özel bir durum değildir.

Örneğin, Anadolu’da Hitit şifa ritüellerinde, özellikle yavru köpekler, şifacı olarak rol oynamışlardır⁴⁴. Hititler’de köpeğin kendi organlarını yalayarak iyileştirmesinin görülmesi ve böylece köpek salyasının iyileştirici gücü olduğuna inanılarak bunun insan vücudu üzerinde de aynı etkiyi yapacağını düşünüldüğü anlaşılmaktadır⁴⁵. Gerçekten, Hititler’in doğal gözlemleri ile ilgili pek çok nokta, büyü metinlerinde ele alınmış olup, bu metinlerde bir köpeğin dokuz uzvunu yalayarak iyileştirmesine de vurgu

⁴¹ Melike Kaplan - Seda Karaöz Arıhan, “Antikçağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 52/2 (2012), s.9,10.

⁴² Nil Sarı - Ayten Altuntaş, vd., *Tıp Tarihi ve Tıp Etiği*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay., İstanbul 2007, s.8.

⁴³ Tallay Ornan, “The Goddess Gula and Her Dog”, *Israel Museum Studies in Archaeology*, 3 (2004), s.18.

⁴⁴ B.Jean Collins, “The Puppy in Hittite Ritual”, *JCS*, 42/2 (1990), s.211-226.

⁴⁵ Leyla Murat, “Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum*, VI/2 (2003), s.100 vd.

yapılmaktadır⁴⁶. Hitit Zuwi ritüeli buna en güzel örnektir. Bu ritüelde hasta organlar, köpeğe yalattılmak suretiyle tedavi edilmektedir. Hasta uzuvların köpeğe yalattılması uygulaması, ilk olarak Eski Mezopotamya’da Babil metinlerinde görülmekte olup, Kizzuwatna yoluyla Anadolu’ya geçmiş olduğu düşünülmektedir⁴⁷.

Hititler’in köpek dışkısını da çeşitli bitki çiçekleri ile karıştırıp elde ettikleri macunu tedavi amacı ile kullanmaları dikkat çekici başka bir husustur⁴⁸. Örneğin, Hebattarakki ritüelinde, köpek dışkısı arpa unuyla hazırlanmış hamurla karıştırılarak tedavi amacıyla kullanılmıştır⁴⁹.

Eski Mezopotamya toplumlarında da “zē kalbi” yani “köpek dışkısı” çeşitli yağlarla karıştırılarak ilaç olarak kullanılmıştır⁵⁰.

Eski Yunan hekimliğinde de köpek salyasının şifa kaynağı olarak görüldüğüne dair ipuçları mevcuttur. Nitekim, Asklepion adı verilen ve Şifa Tanrısı Asklepios’a ait şifa tapınaklarında, adı geçen tanrıyı temsil eden kutsal hayvanlar olan yılan, köpek ve horoza hasta uzuvlar yalattılır veya ısırtılırdı⁵¹. Asklepios kültüründe, özellikle kör insanların gözlerinin köpeğe yalattılarak açılacağına; Yunan Doğum Tanrıçası Eileithyia kültüründe ise köpeğe yalattığı taktirde doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılmıştır⁵².

Tüm bu bilgiler, hem Eski Doğu hem de Eski Batı toplumlarında köpeğin salyasının şifa verici olarak kabul edildiğini göstermektedir. Öte yandan, Eski Mezopotamya toplumlarında hastalıklar ile tanrılar arasında sıkı bir

⁴⁶ Ahmet Ünal, “Boğazköy Metinlerinin Işığında Hititler Devri Anadolu’sunda Filolojik ve Arkeolojik Veriler Arasındaki İlişkilerden Örnekler”, *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Yay.Haz. S.Kıvanç-M.Arslan vd., Dönmez Offset, Ankara 1993, s.13.

⁴⁷ Collins, *Puppy in Hittite*, s.214 vd.

⁴⁸ Şükran Sevimli, *Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamalarının Evrimi, Basılmamış Doktora Tezi* (Danışman: Prof.Dr.İlter Uzel), Çukurova Üniv., Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD, Adana 2005, s.22.

⁴⁹ Collins, *Puppy in Hittite*, s. 216. Öte yandan, Hitit devletinin başkenti Hattuşaş (Boğazköy)’ta yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mezarlarda pek çok köpek kemiğine rastlanmıştır. Mezarlar, katmansal olarak M.Ö. XVIII.yüzyıldan M.Ö.XIV.yüzyıla kadar süren döneme tarihlenmektedir. Köpek kemikleri, insanın öbür dünyaya sadık bir yoldaşla gitme dileğinin ifadesi olarak kabul edilmiştir. Bkz. J.G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Çev.Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 1999, s.149.

⁵⁰ Biggs-Brinkman vd., *Assyrian Dictionary*, s.436.

⁵¹ Asklepios kültü, Hristiyan inancı içinde varlığını sürdürmüş ve mucizevi şifa verici özelliği Hz. İsa’ya aktarılmıştır. Gerçekten, Eski Yunan ve Roma’nın sağlık tanrıları Hristiyan inancında şifa verici aziz ve azizelere dönüşmüştür. Bkz. Sarı-Altıntaş vd., *Tıp Tarihi*, s.27.

⁵² Chryssa Bourbou et Petnos Themelis, “Child Burials at Ancient Messene”, *L’Enfant et la mort dans l’Antiquité I, Actes de la table ronde internationale organisée à Athènes*, Ecole française d’ Athènes 29-30 Mai 2008, De Boccard, Paris 2010, s.116.

ilişki bulunduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda, bazı tanrı ve tanrıçaların şifa verici vasıflara da sahip olduklarına inanıldığı anlaşılmaktadır.

Eski Mezopotamya’da bazı tanrıları ve tanrıçaların özellikle sağlık ve hastalıkla ilgilendikleri inancı hâkimdir⁵³. Bu tanrıçalardan biri olan Gula’nın sembolü köpektir⁵⁴. Söz konusu tanrıçanın ve köpeğinin, Mezopotamya’da din ve tıp alanında önemli bir yere sahip olduğu, hem çivi yazılı kaynaklardan hem de arkeolojik bulgulardan tespit edilmektedir⁵⁵.

2.2.Tanrıça Gula ve Köpeği

Tanrıça Gula’nın adı, Bau veya Baba, Ninkarrak, Ninisinna⁵⁶ ve Eski Yunan’da Hekate⁵⁷ örneklerinde olduğu gibi, farklı dönemlerde ve kültürlerde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır⁵⁸. Örneğin, Sumer tanrıçası Ninisinna, Samiler’de Gula olarak adlandırılmıştır⁵⁹. Gula’nın anlamı tam olarak bilinmemekle beraber Sumerce “gu-la” “büyük” kelimesi ile eşleştirilmiştir⁶⁰.

---

⁵³Örneğin, Ninutra adlı tanrı tıbbın ve doktorların koruyucu tanrısıydı. Eşi Gula’ya da yine bu vasıflar izafe olunmaktaydı. Ea adlı tanrı daha ön planda olmak üzere sihirle ilişkili sayılıyordu. Fakat tıpla da yakın ilgisi vardı. Yine, Sin ve İstar tıp alanı için önemli sayılmaktaydılar. Sin’in özellikle şifalı bitkilerle ilişkisi olduğu tasavvur ediliyordu. Bu bitkilerin yetişmesi bu tanrının tesirlerine atfedilmekteydi. Bunların bazılarının ay ışığında toplanmaları ve güneşe maruz bırakılmamaları gerektiğine inanılıyordu. Bunlar dışında Marduk özellikle Babil bölgesinde tıp alanında önemli sayılıyordu. Nabu da Asurlular’ın tıp tanrısıydı. Bkz. Sayılı, Tıp, s.415-416. Söz konusu tanrı ve tanrıçalardan özellikle Ea, Marduk ve Gula, Akad şifa ritüellerinde de sık olarak zikredilmektedir. Bkz. M.J. Geller, *Akkadian Healing Therapies in the Babylonian Talmud*, Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte, Max Planck Institute for the History of Science, 2004, s.44.

⁵⁴ Tanrıça Gula ile ilgili en yeni ve kapsamlı çalışma, Barbara Böck tarafından *The Healing Goddess Gula* adı ile Brill Yayınevi tarafından Madrid’te 2013 yılında yayınlanmıştır.

⁵⁵ Robert D. Biggs, “Recent Advances in the Study of Assyrian and Babylonian Medicine”, *Journal of Assyrian Academic Studies*, 19/1 (2005), s.1; Lawrence Durdin-Robertson, *Communion with the Goddess*, Part I: The Vital Elements, Cesara Publications, 2.Edition, 1986, s.5.

⁵⁶ Jane R. McIntosh, *Ancient Mesopotamia: New Perspectives*, Santa Barbara, California 2005, s.273; Prudence O. Harber, “Dog”, *Ancient Near Eastern Art*, The Metropolitan Museum of Art Bulletin (1989), s.5.

⁵⁷Erica Reiner, *Astral Magic in Babylonia*, The American Philosophical Society, Vol.85, Part 4, Philadelphia 1995, s.52.

⁵⁸ Alan Lenzi (Ed.), *Reading Akkadian Prayers&Hymns*, Society of Biblical Literature, Atlanta 2011,s. 243.

⁵⁹ McIntosh, *Ancient Mesopotamia*, s.337; Sarı-Altıntaş vd., *Tıp Tarihi*, s.26 vd.

⁶⁰Black-Green, *Symbols*, s.101.

Tanrıça Gula/ Ninkarrak çivi yazılı metinlerde “^dgu-la, ^dgú-la, ^dgú-lá, ^dME.ME ; ^dnin-kar-ra-ak, ^dnin-kar-ra-ak-a” şeklinde geçmektedir⁶¹.

“İsin’in Hanımı/İlahesi” anlamına gelen Ninisinna olarak da bilinen Tanrıça Gula, metinlerde sağlık tanrıçası/ilahesi “*bēlet balāti*” veya büyük şifacı “*azugallatu*” olarak geçmektedir. O, aynı zamanda bitkileri büyüten, toprağa hayat veren verimlilik tanrıçası olarak da kabul görmüştür. Gula, Anu’nun kızı, savaş tanrıları Pabilsag (İsin’de), Ninurta (Nippur’da) ve Ningirsu (Lagaş’ta)’nun eşi ve şifa tanrıları Damu, Ninazu ve Gunurra’nın annesi olarak bilinmektedir. En önemli kült merkezi İsin’dir⁶². Burada ona adanmış “é-u-gi₇-ra” “*köpek tapınağı*” adı verilen bir tapınak bulunmuştur⁶³.

M.Ö.II.Binyıl’ın sonlarına tarihlenen ve İsin şehrinde ele geçen bir yazıtta: “*Egalmah tapınağının hanımı, büyük şifacı, hayat nefesi veren.....Gula’ya*” ifadeleri net olarak okunabilmektedir⁶⁴.

M.Ö.I.Binyıl’a tarihlenen ve Sippar şehrinden ele geçen bir köpek figürü ile burada yer alan bir yazıtta: “*Gula için kilden bir köpek yaptım ve ona hediye ettim*” ifadeleri geçmektedir⁶⁵. Aynı şekilde köpek figürü, M.Ö.14.yy’ın ortaları ile 13.yy’ın ilk dönemlerine ait Kasit silindir mühürleri üzerinde de Tanrıça’yı temsilen görünmektedir⁶⁶. Eski Babil dönemine ait olup, Tanrıça Gula’yı temsil ettiğine inanılan bir köpek ve yavrularının betimlendiği bir levha ele geçmiştir⁶⁷. Bununla birlikte Tanrıça Gula’nın tasvirine Orta Babil dönemi “*kudurru*”larında (sınırtaşı) da rastlanmıştır⁶⁸.

Bütün bunlara ek olarak M.Ö.II. ve I. Binyıllar’da köpek, koruyucu bir figür olarak kullanılmıştır. Yapılan kazılarda özellikle kapı girişlerinin altında köpek figür ve iskeletlerine rastlanmış olması bu durumun bir sonucudur⁶⁹. Büyüsel ritüellerde de kil köpek⁷⁰ heykelleri kullanılmış, kötü

⁶¹SAA 06, no.059; SAA 16, no.052; Paul-Alain Beaulieu, *The Pantheon of Uruk During the Neo-Babylonian Period*, Brill 2003, s.274; Yeni Babil döneminde Sippar’dan ele geçen metinlerde söz konusu Tanrıça’nın adı, “Meme” olarak geçmektedir. Bkz. Black-Green, Symbols, s.70.

⁶² İsin, Bağdat’ın 200 km. güneydoğusunda bulunan bir kült şehridir. Akadlar döneminde Tanrıça Ninisina’nın kült şehri olarak ünlenmiştir. Bkz. Ornan 2004, s.13; Black-Green, Symbols, s.101.

⁶³ Lenzi, Akkadian Prayers, s.243.

⁶⁴ Anne Katrine de Hemmer Gudme, *Before the God in This Place for Good Remembrance*, PhD Thesis, Department of Biblical Studies, Faculty of Theology, University of Copenhagen (Supervisor: Prof. N.P.Lemche), Kopenhag 2011, s.22.

⁶⁵ Gudme, *Before the God*, s.22.

⁶⁶ Joan Oates, *Babil*, Çev.F.Çizmeli, Arkadaş Yay., Ankara 2004, s.96 (EK 9).

⁶⁷ Oates 2004, s.76 (EK 8).

⁶⁸ Ornan, Gula, s.17 (EK 6) ve s.19. Ayrıca bkz. Black-Green, Symbols, s.101 (EK 2).

⁶⁹ Ornan, Gula, s.18.

ruhları def etmek için de bunlar yapıların altına gömülmüştür. Bu duruma en güzel örnek, Nippur'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Asur sarayının giriş kısmının altına gömülmüş olan köpek figürleridir⁷¹. Gerçekten, Eski Mezopotamya'nın inanç merkezi olarak bilinen Nippur şehrinde, Tanrıça Gula'ya adanmış bir tapınak ve bu tapınakta köpek mezar ve heykelcikleri ele geçmiştir⁷².

Orta Asur tasvir veya imgelerinde ise, köpek figürü nadir olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Asur kralı I.Tiglat-Pileser (M.Ö.1114-1076) dönemine ait bir tablette köpek figürü vardır ve burada dinî bir sembol olarak yer almaktadır⁷³.

Yazılı kaynaklarda Tanrıça Gula'nın adı, dua-beddua ifadelerinin yer aldığı cümlelerde de sık olarak geçmektedir⁷⁴. Örneğin, Hammurabi zamanı mektuplarında: "*Şamaş ve Gula sana sıhhatler ihsan etsinler*" cümlesi ile sık sık karşılaşılmaktadır. Asurlular zamanında da krala yazılan mektuplarda: "*Ninib ve Gula kralım efendime sıhhat ve saadet bahşetsinler*" ifadesi mutlaka kullanılmıştır. Hammurabi koyduğu kanunları değiştirecek kimse için yaptığı bedduada: "*Sin onun vücudunu bir elbise gibi cüzamla kaplasın! Gula onun vücuduna şifasız bir zehir akıtsın!*"⁷⁵ demektedir.

Benzer ifadeler, Sargonidler çağına yani 7., 8. yy'lara ait doktorlardan krallara hitaben yazılmış mektuplarda da yer almaktadır. Kral Asarhaddon'un doktoru Arad-Nanay'ın zamanımıza kadar gelen mektupları: "*Arad-Nanay'dan efendim kralıma. Hizmetkârın Arad-Nanay'dan efendim kralıma sıcak selamlar. Ninutra ve Gula efendim kralıma mutluluk ve sağlık ihsan etsinler....*" şeklinde başlamaktadır⁷⁶.

Tanrıçanın adının şahıs ismi olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Yeni Asur dönemi metinleri içerisinde yer alan ve Urad-Gula (Gula'nın kölesi anlamına gelir) isimli kişiye ait bir mektup ele geçmiştir⁷⁷.

⁷⁰ Harber, Dog, s.6 (EK 7).

⁷¹ Watanebe, Animal Symbolism, s.119 ve fig.37.

⁷² McGuire Gibson, *Nippur 1990: The Temple of Gula and A Glimpse of Things to Come*, Oriental Institute 1989-1990 Annual Report, Chicago 1990, s.17-26.

⁷³ Ornan, Gula, s.14-16 (EK 5).

⁷⁴ Pavlisian, Medicine, s.5.

⁷⁵ Sayılı, Tıp, s.417.

⁷⁶ Sayılı, Tıp, s.421,422.

⁷⁷ SAA 10, no.294. Bununla birlikte Yeni Asur Dönemi metinlerinde Gula-rişat, Gula-şumu-ibni, Gula-şumu-leşir, Gula-zeru-ibni gibi söz konusu Tanrıça'ya atf yapan şahıs isimlerine de rastlanmaktadır. İsimlerin geçtiği metinler için sırasıyla bkz. SAA 14, no.038; SAA 14, no.459; SAA 06, no. 160, SAA 06, no.059.

Bu kişinin duayla kötü ruhları, şeytani kovduğuna inanılmaktadır⁷⁸. Böyle bir isim taşımalarının tesadüf olmadığını düşünüyoruz.

Yeni Asur dönemi silindir mühürlerinde Gula ile köpeği net olarak görülmektedir⁷⁹. Örnek vermek gerekirse, Asur kralı Sanherip’in eşi Taşmetum-şarrat’a ait bir mühür baskısında da Tanrıça Gula ve köpek figürü yer almaktadır⁸⁰. Bununla birlikte Gula’yı temsil eden tasvirlerde saldırgan köpek figürüne rastlanmamıştır⁸¹.

Sonuç

Tarih boyunca yaşamış olan hemen hemen her toplumda köpekle ilgili bir inanışın var olduğu gözlemlenmektedir. Tarih öncesi dönemlerde, tıpkı İskandinavya kültürlerinde olduğu gibi, köpeğin önemli bir kurban hayvanı olduğu ve ölümlerle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır ki, mezarlardan ele geçen köpek iskeletleri bu durumu yansıtmaktadır.

Orta Asya kültürlerine baktığımızda, köpeğin hem mitolojik anlatılarda yer aldığı hem de Şamanizm’in önemli unsurlarından biri olduğunu görürüz. Bununla birlikte, köpekten türemiş olma inancı da yine söz konusu kültürlerde önemli ölçüde kabul görmüştür.

İnsana en yakın olan hayvanların başında gelen köpeklerin, hangi kültürde olursa olsun, koruma/koruyucu olma özelliğinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Eski Yunan’da Kerberos örneğinde olduğu gibi, onun bu özelliği ve misyonu, bu dünya ile sınırlı olmayıp ölümler diyarının kapısında bekçi olarak yer alması ile de devam etmiştir. Öte yandan, tarihin ilk dönemlerinden itibaren cesetlerin bir köpek eşliğinde gömülmesi de, yine köpeklerin koruyucu vasfına vurgu yapmaktadır. Aynı durum, Hititler devri Anadolu’su için de geçerlidir. Başkent Hattuşaş’ta ele geçen mezarlarda bulunan köpek kemikleri, insanın öbür dünyaya sâdik bir yoldaşla gitme dileğinin ifadesi olarak kabul edilmiştir.

⁷⁸ McIntosh, Ancient Mesopotamia, s.274’te Yeni Asur metinlerinde geçen Urad-Gula(nın mesleği) doktor olarak tercüme edilmiştir.

⁷⁹ Ornan, Gula, s.13, s.15 (EK 4), s.19. (EK 1)

⁸⁰ Karen Radner, “The Seal of Taşmetum-şarrat, Sennacherib’s Queen and Its Impressions”, In G.B. Lanfranchi et al. (ed.), *Leggo! Studies presented to Frederick Mario Fales*. Leipziger Altorientalische Studien 2, Wiesbaden 2012, s.688.

⁸¹ Kargamış kralı Araras ve oğlu Kamanas’a ait bir anıt önüne kazılmış Luwice yazıtın sonundaki lanet şu cümle ile biter: “Ninkara köpekleri onun kafasını boğacak”. Bahsedilen Ninkara ya da Nikarak, Gelb tarafından Tanrıça Gula ile ilişkilendirilmiştir. Oates ise köpeklerle bağlantılı olan iyileştirici Tanrıça Gula’yı Skylla’ya köken olarak göstermektedir. Bkz. Akın Temür, “Grek Sanatında Deniz Yaratıkları-I: Skylla”, *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak. Dergisi*, S.16 (2009), s.2.

Günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde köpek uluması hala ölüm geleceği şeklinde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla köpeğin ölümü çağrıştırmayı, bugüne has bir durum olmayıp, tarihin en eski devirlerinden itibaren süregelen bir inançtır.

Eski Mezopotamya toplumlarında ise köpek, daha önceki vasıflarına bir yenisini daha ekleyerek şifacı olarak algılanmaya başlamıştır. Gerçekten, Mezopotamya toplumları başta olmak üzere, Eskiçağ toplumlarında köpeklerin, şifa ritüellerinde önemli bir kült hayvanı olarak rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Tedavide salyasının ve dışkısının çeşitli şekillerde kullanıldığı anlaşılan köpeklerin, tedavi uygulamalarında veya şifa ritüellerinde oynadıkları rol ise, ne yazık ki, detaylı olarak anlaşılamamaktadır. Aynı şekilde, ritüelin hangi aşamasında devreye girdikleri ve ne tür hastalıklarda, hasta uzuvları yaladıkları da net olarak tespit edilememektedir. Dolayısıyla arkeolojik veriler bu durumu tasvir etmekle birlikte, yazılı kaynaklardan detaylı bilgilere ulaşmak şu an için mümkün görünmemektedir.

Köpeğin bir şifacı olarak algılanması durumu, sadece Eski Doğu toplumları ile sınırlı kalmamış, büyük ihtimalle Anadolu vasıtasıyla Eski Batı toplumlarına da intikal etmiştir. Gerçekten, hem Mezopotamya hem de Anadolu'daki Hitit toplumlarında görülen, köpeğin salyasının ve dışkısının şifa amaçlı kullanılması durumu, söz konusu toplumlardan Eski Yunan toplumuna da geçmiştir. Asklepios ve Eileithyia kültlerinde, belirli uzuvların köpeğe yalıtılması, bu durumun bir göstergesidir. Mezopotamya'daki belirsizlikten farklı olarak en azından Eski Yunan'da, köpek salyasının körlüğe çare olduğu ve doğumları kolaylaştırdığına inanıldığını anlıyoruz.

Her ne rolde olursa olsunlar, söz konusu toplumlarda, hem sosyal hem de dinî hayatta, köpeklere "koruyucu ve şifa verici" özelliklerinin yanı sıra, "kötülüğü önleyici" bir misyon da yüklenmiştir. Şifa tanrıçalarının koruyucusu olarak algılanan köpekler, belki de bu nedenle, Eski Mezopotamya'da sınır taşları olarak tanımlanan *kudurrular* üzerinde Şifa tanrıçaları ile birlikte resmedilerek sınırların güvenliğini de sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Bununla birlikte arkeolojik kazılarda söz konusu heykelciklerin özellikle tapınak girişlerinin altında gömülmüş olarak ele geçmesi, bunların kötü ruhlara karşı kötülüğü önleyici bir unsur olarak kabul edildiklerinin en güzel delilleridir. Bununla birlikte, köpeklerin veya daha doğru bir ifadeyle köpek heykellerinin, Mezopotamya'da özellikle Şifa Tanrıçası Gula'ya adanmış olan tapınaklarda çok fazla miktarda ele geçmesi, bu heykelciklerin şifa ritüellerinde kullanılmış ya da söz konusu tanrıçaya, inananlar tarafından adanmış olduğunu düşündürmektedir.

Ekler

Ek 1: Tanrıça Gula ve Köpeği, Yeni Asur Dönemi Mühür Baskısı, British Museum⁸².

Ek 2: Tanrıça Gula ve Köpeği, Babil kralı Nabu-mukin-apli Dönemi (M.Ö. 978-943), Sınır Taşı, Detay.

⁸²<http://oracc.museum.upenn.edu/amgg/listofdeities/gulaninkarrak/>
Erişim 08.05.2013 20:00.

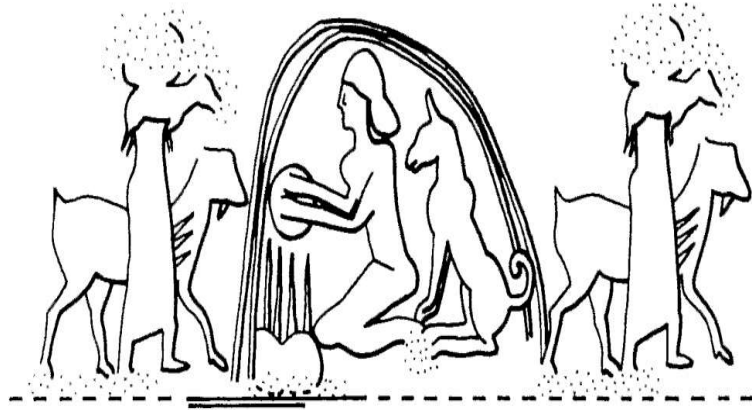
**Ek 3: Şifa Ritüeli, Tel-Halaf'tan Ele Geçen Silindir Mühür Baskısı,
M.Ö.I.Binyılın ilk yarısı.**

Ek 4: Kil Köpek Figürü ve Asur'dan Silindir Mühür Baskısı.

Ek 5: Oturan Köpek, Orta Asur Dönemi Silindir Mühür, Tel el-Rimah'tan.

Ek 6: Gula ve Köpeği, I.Nabukadnezar'ın *Kudurru*'su.

Ek 7: Kil Köpek Figürü

Ek 8: Köpek ve Yavruları, Eski Babil Dönemi’ne Ait Bir Levha.

Ek 9: Dua Sahnesi’nde Köpek, Kasit Dönemi Silindir Mühür Baskısı.

KAYNAKÇA

- ARMUTAK, Altan, “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi”, *İstanbul Üniversitesi, Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 28/2 (2002), s.411-427.
- ATEŞ, Mehmet, *Mitolojiler ve Semboller*, Milenyum Yay., 3.Basım, İstanbul 2012.
- ATMACA, Veli, “Eski Medeniyetlerde Günah-Hastalık İlişkisi veya Tanrının Gazabı Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:34 (2010), s.99-121.
- BEAULIEU, Paul-Alain, *The Pantheon of Uruk During the Neo-Babylonian Period*, Brill 2003.
- BİGGS, Robert D.,-BRİNKMAN, John A. vd., *The Assyrian Dictionary*, Published by The Oriental Institute, Chicago 1999.
- BİGGS, Robert D., “Recent Advances in the Study of Assyrian and Babylonian Medicine”, *Journal of Assyrian Academic Studies*, 19/1 (2005), pp.1-4.
- BLACK, Jeremy - GREEN, Anthony, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, An Illustrated Dictionary*, Illustrations by Tessa Rickards, British Museum Press, London 1992.
- BOYANA, Hülya, “Arkadia Kökenli Keçi Tanrı Pan”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.37 (2005), s.153-181.
- BOYANA, Hülya, “Priapos Kültü”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.35 (2004), s.31-44.
- BÖCK, Barbara, *The Healing Goddess Gula*, Brill, Madrid 2013.
- BRENK, Frederick E., “Artemis of Ephesos: An Avant Gadre Goddess”, *Kernos*, 11 (1998), s.157-171.
- BUDGE, E.A.Wallis, *The Divine Origin of the Craft of the Hebalist*, London 1928.
- BURSEVİ, İ.Hakkı, *Ruh’ul-Beyan Tefsiri*, Tefsir Eden: Ömer Hilmi Faruk, Cilt 1, Fatih Yayınevi, İstanbul.
- BLACK, J.- GEORGE, A. - POSTGATE, N. (Eds.), *A Concise Dictionary of Akkadian*, 2nd (Corrected) Printing, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2000.
- COLLINS, B.Jean, “The Puppy in Hittite Ritual”, *JCS*, 42/2 (1990), s.211-226.

- ÇAĞDAŞ, Kemal, “Hindistan’da İnek Kültü ve Bu Kültün Menşei Üzerine Bir Araştırma”, *A.Ü.DTCF Dergisi*, 13/1-2 (1955), s.53-67.
- GELLER, M.J., *Akkadian Healing Therapies in the Babylonian Talmud*, Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte, Max Planck Institute for the History of Science, 2004.
- GIBSON, McGuire, *Nippur 1990: The Temple of Gula and A Glimpse of Things to Come*, *Oriental Institute 1989-1990 Annual Report*, Chicago 1990, s.17-26.
- GRÄSLUND, Anne-Sofie, “Dogs in graves-a question of symbolism?”, *PECUS*, Man and animal in antiquity. Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9-12, 2002, Ed. B. Santillo Frizell (The Swedish Institute in Rome. Projects and Seminars, 1), Rome 2004, pp.167-176.
- GUDME, Anne Katrine de Hemmer, *Before the God in This Place for Good Remembrance*, *PhD Thesis*, Department of Biblical Studies, Faculty of Theology, University of Copenhagen (Supervisor: Prof. N.P.Lemche), Kopenhag 2011.
- HARBER, Prudence O., “Dog”, *Ancient Near Eastern Art*, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* (1989), pp.5-6.
- KALAFAT, Yaşar, “Altay Türk Halk İnançlarından Anadolu El Dokumacılığına”, www.yasarkalafat.info/dosyalar/kalafat2010175443.pdf, s.1-22.
- KAPLAN, Melike – ARIHAN, Seda Karaöz, “Antikçağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 52/2,(Aralık 2012), s.1-15.
- KARAKURT, Deniz, *Türk Söylence Sözlüğü Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*, e-Kitap, 2011.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, “Kur’an’da Hayvan Davranışlarına Benzetilen İnsan Karakterleri”, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1 (2006), s.47-75.
- LENZİ, Alan (Ed.), *Reading Akkadian Prayers&Hymns*, Society of Biblical Literature, Atlanta 2011.
- MACQUEEN, J.G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Çev.Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 1999.
- MCİNTOSH, Jane R., *Ancient Mesopotamia: New Perspectives*, Santa Barbara, California 2005.

- MURAT, Leyla, “Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum*, VI/2 (2003), s.89-109.
- OATES, Joan, *Babil*, Çev.F.Çizmeli, Arkadaş Yay., Ankara 2004.
- ORNAN, Tallay, “The Goddess Gula and Her Dog”, *Israel Museum Studies in Archaeology* 3 (2004), pp.13-30.
- ÖZDEMİR, İbrahim, “Kur’an ve Çevre”, *İslam İlimleri Dergisi*, (2006), s.1-22.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, ““Sözlerin Soyağacı” Üzerine Bazı Notlar”, *TÜBAR*, XV (2004), s.279-289.
- PAVLİSİAN, Robert, “Medicine in Ancient Assyria and Babylonia”, *Journal of Assyrian Academic Studies*, V/1 (1991), pp.1-51.
- RADNER, Karen, “The Seal of Tašmetum-šarrat, Sennacherib’s Queen and Its Impressions”, In G.B. Lanfranchi et al. (ed.), *Leggo! Studies presented to Frederick Mario Fales. Leipziger Altorientalische Studien 2*, Wiesbaden 2012, pp. 687-698.
- REİNER, Erica, *Astral Magic in Babylonia*, *The American Philosophical Society*, Vol.85, Part 4, Philadelphia 1995.
- DURDİN-ROBERTSON, Lawrence, *Communion with the Goddess, Part I: The Vital Elements*, Cesara Publications, 2.Basım, 1986.
- SAA 06: Theodore Kwasman-Simo Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III through Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Volume VI, The University of Helsinki, Helsinki 1991.
- SAA 10: Simo Parpola, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars*, State Archives of Assyria, Volume X, The University of Helsinki, Helsinki 1993.
- SAA 14: Raija Mattila, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal Through Sin-šarru-iškun*, State Archives of Assyria, Volume XIV, The University of Helsinki, Helsinki 2002.
- SAA 16: Mikko Luukko-Greta Van Buylaere, *The Political Correspondence of Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Volume XVI, The University of Helsinki, Helsinki 2002.
- SARI, Nil- ALTINTAŞ, Ayten, vd., *Tıp Tarihi ve Tıp Etiği*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay., İstanbul 2007.

SAYILI, Aydın, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, TTK, Ankara 1991.

SEVİMLİ, Şükran, Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamalarının Evrimi, *Basılmamış Doktora Tezi* (Danışman: Prof.Dr.İlter Uzel), Çukurova Üniv., Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD, Adana 2005.

TEMÜR, Akın, “Grek Sanatında Deniz Yaratıkları-I: Skylla”, *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak. Dergisi*, S.16 (2009), s.1-8.

THEMELİS, Chryssa Bourbou et Petnos, “Child Burials at Ancient Messene”, *L’Enfant et la mort dans l’Antiquité I, Actes de la table ronde internationale organisée à Athènes, Ecole française d’ Athènes 29-30 Mai 2008*, De Boccard, Paris 2010, pp.111-128.

ÜNAL, Ahmet, “Boğazköy Metinlerinin Işığı Altında Hititler Devri Anadolu’sunda Filolojik ve Arkeolojik Veriler Arasındaki İlişkilerden Örnekler”, *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Yay.Haz. S.Kıvanç-M.Arslan vd., Dönmez Offset, Ankara 1993, s.11-31.

WATANEBE, Chikako E., *Animal Symbolism in Mesopotamia, A Contextual Approach*, WOO, Band 1, Institut für Orientalistik, Universität Wien, Wien 2002.

Yararlanılan Web Siteleri

<http://oracc.museum.upenn.edu/amgg/listofdeities/gulaninkarrak/>

Erişim 08.05.2013, 20:00

jeanmarcel.over-blog.com/article-mon-ami-le-chien-51385175.html.

Erişim:10.05.2013, 20:16.

www.proverbesfrancais.com/?=chien.

Erişim: 15.05.2013, 17:15.

http://en.wikipedia.org/wiki/Wound_licking.

Erişim: 10.06.2013, 14:20.

<http://raf-proverbes.blogspot.com/2008/11/proverbes-sur-le-chien.html>.

Erişim: 02.03.2013, 15:15.

<http://www.abdn.ac.uk/bestiary/translat/19v.hti>.

Erişim: 15.09.2013, 16:10.

